

SPECIFIČNI PROBLEMI ZRAKOPLOVNE PSIHIJATRIJE

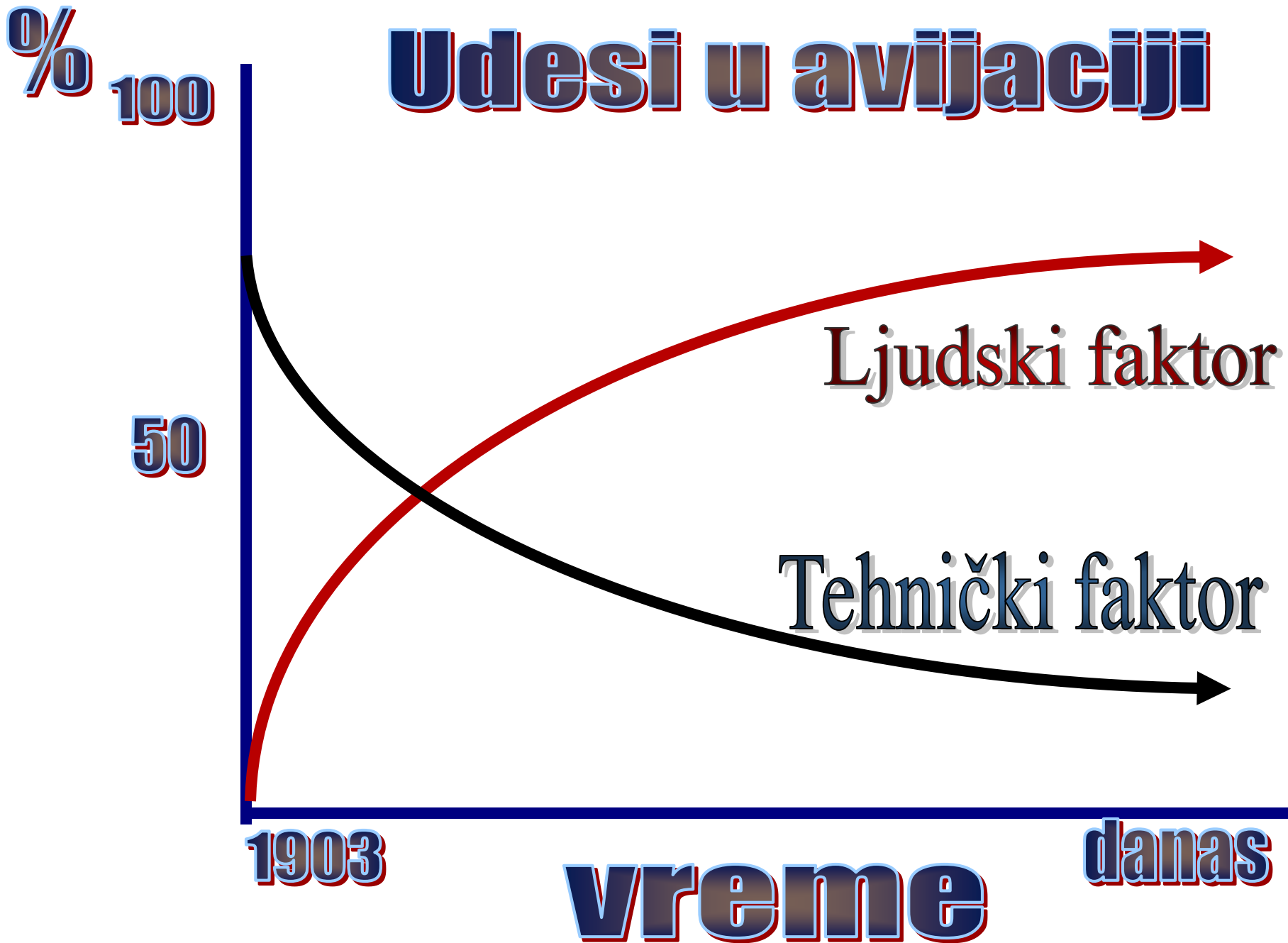
Šundrić dr Zvonko

statistika - (udesa)

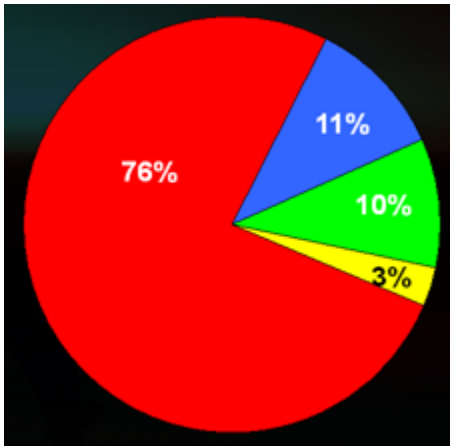
ALOHA AIRLINES 1988

Udesi u avijaciji

STATISTIKA - DANAS

□ LJUDSKI FAKTOR

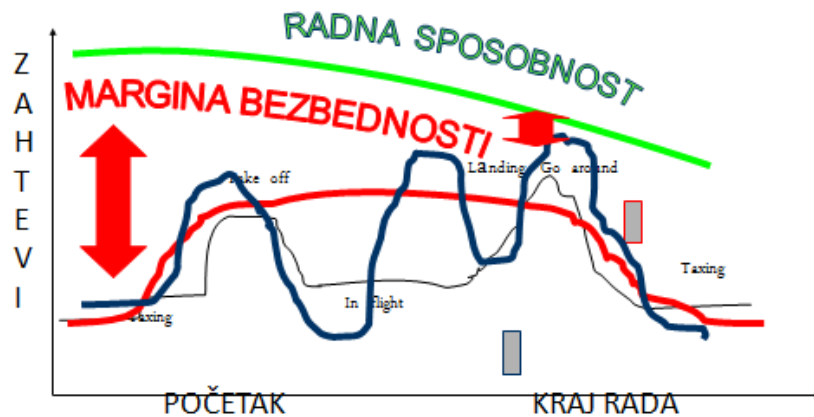
□ MEHANIČKI UZROCI

□ KONTROLA LETENJA

VREMENSKI USLOVI 3%

LJUDSKI FAKTOR-RADNA SPOSOBNOST

DINAMIČAN ODNOS ZAHTEVA POSLA I RADNIH SPOSOBNOSTI

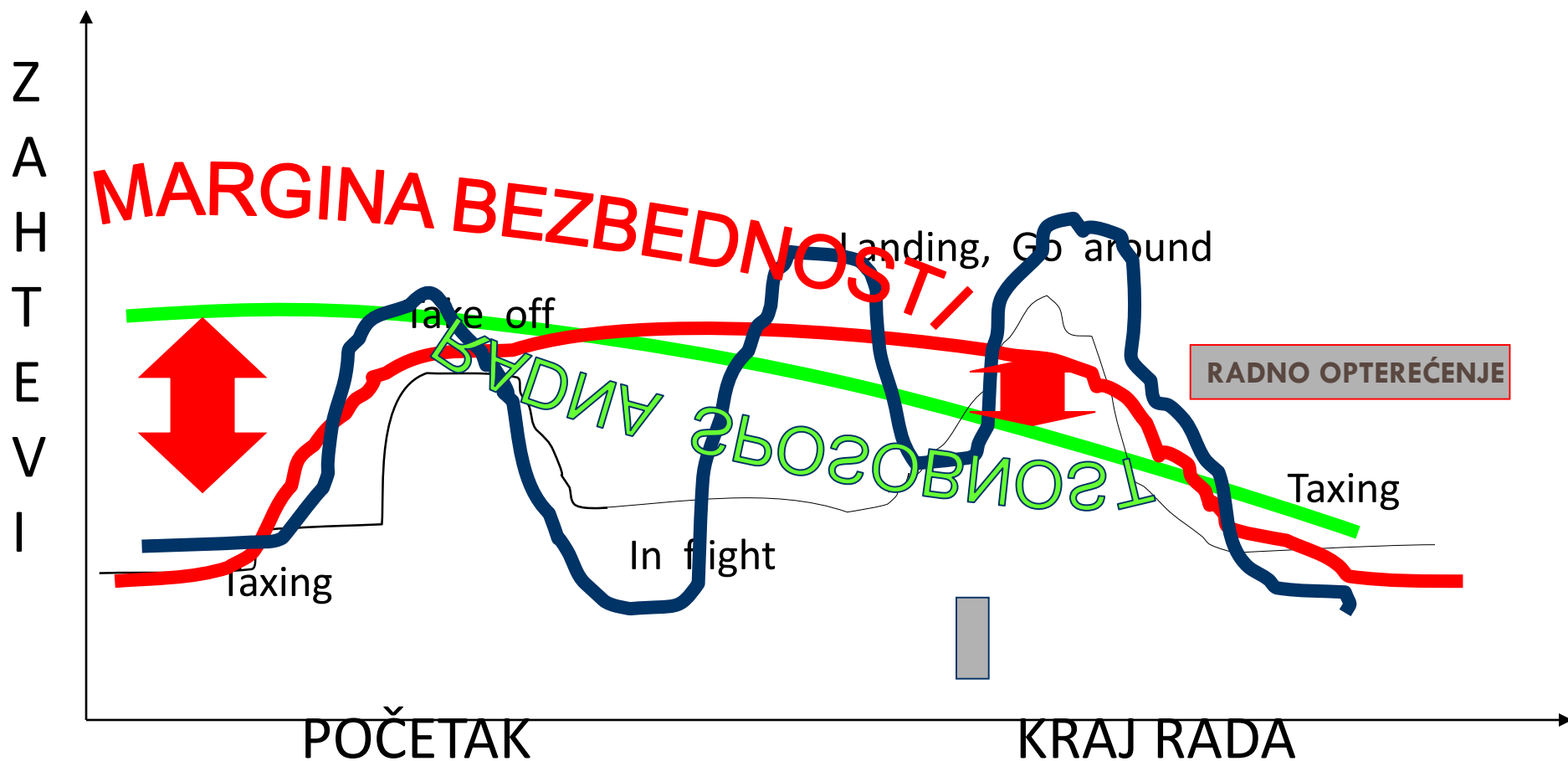

Radna sposobnost = kapacitet za letenje: znanje, iskustvo, veština, ličnost (motivacija, stabilnost) telesno i mentalno zdravlje

- Razlika između ova dva faktora se zove **margina sigurnosti**.

Radno opterećenje = zahevi posla

Nesreće se obično dešavaju kada zahtevi letačkih zadataka prevazilaze kapacitete pilota

LJUDSKI FAKTOR

CILJ-OČUVANJE MARGINE BEZBEDNOSTI

DOSTIZANJE I OČUVANJE RADNIH KAPACITETA

obuka [znaje, iskustvo, veština], medicina [telesno zdravlje]

psihijatrija [ličnost (sposobnosti, motivacija, stabilnost)

mentalno zdravlje]

SMANJENJE RADNOG OPTEREĆENJA

Industrija, automatizacija

Specifične okolnosti u avijaciji u odnosu na “ljudski faktor”

Faktori sredne Telesno stanje

- Disbarizam
- Hipoksija
- Ubrzanje
- Nagle i česte temperaturne promene
- Buka i vibracije

Zrakoplovna medicina

Mentalno zdravlje

- Kompleksnost operacija
- Rad u nametnutom ritmu
- Anticipacija ipak realne opasnosti

Zrakoplovna psihologija i psihijatrija

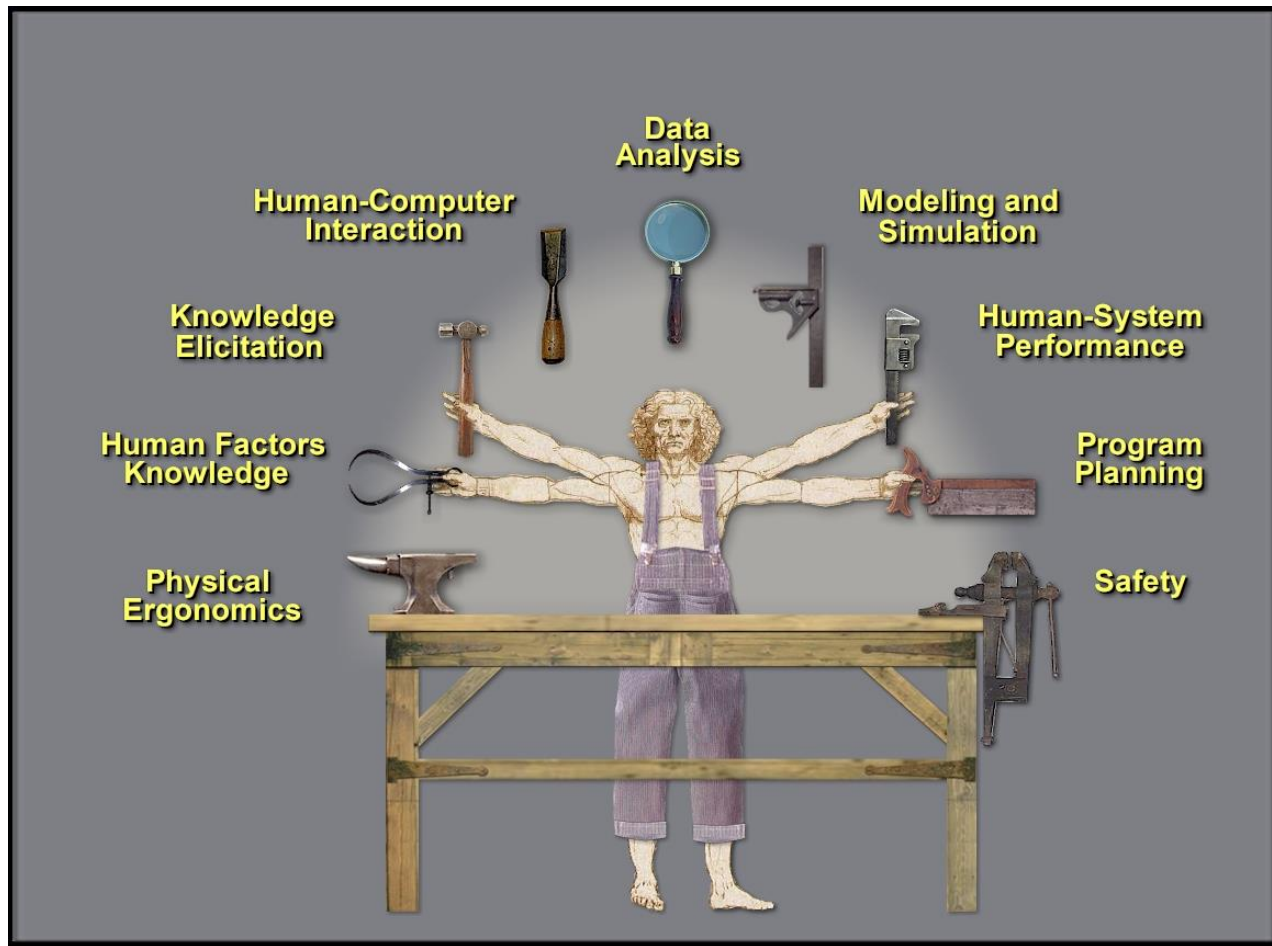

Zrakoplovna medicina - Faktori sredine

ALOHA AIRLINES 1988

Čovek kroz koga se sve prožima

LJUDSKI FAKTOR-MENTALNI KAPACITETI

PSIHIJARIJA

- Verovatno niti jedno zanimanje nema tako mnogo studija o ličnosti kao pilotsko.
- Prva odbranjena doktorska disertacija u regionu iz psihijatrije u je iz oblasti Vojne vazduhoplovne psihijatrije, dr G. Kapor – Zagreb 1960 god

PSIHIJARIJA
PSIHIJARIJA

ZRAKOPLOVNA

- Za razliku od Kliničke psihijatrije, koja se bavi mentalnim poremećajima, njihovim uzrocima, dijagnozom i tretmanom, kao i njihovim preventivnim aspektima, Zrakoplovna psihijatrija se bavi uticajem “ljudskog faktora”- mentalnog stanja letača na bezbednost i efikasnost letenja.

ZRAKOPLOVNA PSIHIJARIJA

- Jezgrovito rečeno, nisu svi mentalno normalni ljudi podobni za letenje, niti su svi mentalni poremećaji nužno onesposobljavajući za letenje.

ZRAKOPLOVNA PSIHIJARIJA

- Psihijatrijski poremećaj na subkliničkom nivou, koji ne opravdava formalnu psihijatrijsku dijagnozu, kod letača može degradirati bezbednost i efektivnost letenja ispod prihvatljivog nivoa.

ZRAKOPLOVNA PSIHIJARIJA

TERMINOLOGIJA

- Zrakoplovna medicina opisuje reči pilota na načine koje ne omogućavaju lako prevođenje u psihijatrijske termine, tako da letač, letački lekar i klinički psihijatar mogu opisivati istovetne fenomene na različit način.

ZRAKOPLOVNA PSIHIJARIJA

TEHNOLOGIJA RADA

- Da bi odgovorala na zahteve bezbednosti i efikasnosti letenja zrakoplovna psihijatrija involvira sistem selekcionih i redovnih periodičnih pregleda.
- Pregledi uključuju procenu da li će letači ostati mentalno sposobni za letenje najmanje do sledećeg medicinskog ispitivanja.

ZRAKOPLOVNA PSIHIJARIJA

TEHNOLOGIJA RADA

- Dodatno - u selekciji za vojne i neke komercijalne letače, od psihijatra se očekuje i predikcija sposobnosti za letenje tokom čitave karijere, 20 godina i više

Nije svaki posao za svakog

SELEKCIJA LETAČA

- Selekcija letača se vrši na osnovu standarda mentalnog zdravlja.
- Validni standardi treba da apostrofiraju bezbednost, zdravlje, pouzdanost, kompetentnost ... a ispitivani faktori treba da budu objektivno merljivi i ponovljivi ako je moguće.

SELEKCIJA LETAČA

- Napredne metode za ispitivanje CNS-a pružaju dijagnostičku preciznost i neke od njih bi mogle postati praktični selekcionni alati. (Funkcionalna NMR, PET, single-proton emission tomography i tehnološki izmenjen /kvantitativni/ EEG)

SELEKCIONI PROCES

- Selekcioni proces obuhvata evaluaciju :
  - Motivacije
  - Sposobnosti za posao (talenta-kapaciteta)
  - Stabilnosti (osetljivosti prema sebi i drugima)

MOTIVACIJA

- Zdrava motivacija za letenje liči na motivaciju za umetničku karijeru ili na motivaciju u medicini i predstavlja kombinaciju emocionalne (limbičke, iracionalne) i kognitivne (kortikalne, racionalne) komponente.

MOTIVACIJA

- Motivacija za letenje može predstavljati ravnotežu između pozitivnih faktora (npr. uživanja, emocionalnog značenja i veštine snalaženja) i negativnih faktora (npr. straha, anksioznosti i doživljaja ili anticipacije opasnosti).
- Čisto **emocionalno uživanje u letenju** poništava strah od njegove istinske opasnosti.

“RACIONALNA” MOTIVACIJA

- Neki letači biraju letenje više zbog racionalne nego emocionalne privlačnosti (npr. finasijska nagrada, socijalni status, putovanja)
- Zato što nemaju snažnu emocionalnu privrženost letenju, letači sa „racionalnim izborom“ mogu preći u druga zanimanja bez mnogo unutrašnje borbe.
- Ovo se dešava kada im se promene životne okolnosti ili kada realna opasnost letenja prevaziđe njihovu percepciju nagrade za letenje.

POGREŠNA MOTIVACIJA

-ne zbog letenja samog-

- Potreba za takmičenjem sa strašnom očinskom figurom kroz agresivnu aktivnost
- Kontrafobični motivi ili potreba za uzbuđenjem kroz rizik (visoki prag nadražaja).
- osećanja neadekvatnosti - dostizanje uloge pilota radi kompenzacije . Takve osobe vide sebe kao otuđene od drugih, nesposobne ili slabe, i žele da steknu društvenost, sposobnost i snažnost, osobine kakvim doživljavaju letače.

NEADEKVATNA MOTIVACIJA

- Patološka motivacija može proizvesti značajne simptome ili stvarno opasno ponašanje u letenju bez jasnog psihijatrijskog poremećaja.
- Slaba ili pogrešna motivacija ili loše odbrane od realnih opasnosti u letenju mogu biti prepoznate tokom letačke obuke kao „ispoljavanje straha“, ili rano u letačkoj karijeri kao “Strah od letenja”

GUBITAK MOTIVACIJE

- Ugrožavanje pojedinih elemenata nesvesnog „značenja“ letenja (reprezentuje snagu, slobodu, kontrolu, nezavisnost i druge bazične težnje) može dovesti do anksioznosti .
- To se može desiti ako letač oseća gubitak kontrole nad životnom pozicijom (bračna ili porodična nesloga) i rezultirati fobičnim strahom od letenja (SOL).

KAPACITETI ZA LETENJE

„Kapaciteti“ obuhvataju letačeve fizičke, kognitivne, vegetativne neurofiziološke i psihološke osobine.

- situacionu svesnost,
- prostornu percepciju,
- kapacitete za mentalno kalkulisanje,
- supresiju emocionalnog odgovora tokom urgentnih situacija u korist analize i ispravne odluke,
- psihomotornu veštinu
- budnost u širokom opsegu čulnih inputa, zajedno sa sposobnošću isključenja stimulusa koji nemaju aeronautički značaj.

STABILNOST

- Procena stabilnosti obuhvata evaluaciju ličnosti, temperamenta i interpersonalnih odnosa, uključujući i stavove prema autoritetu.
- Najčešće se opisuje ravnoteža između faktora kao što su rigidnost i fleksibilnost i potrebu za zrelošću, dobra motivacija i samopouzdanost... kvaliteti koji bi verovatno osigurali uspeh na bilo kom polju

STABILNOST - STUDIJE

- Interesantna je studija sa 105 žena vojnih pilota. Beleži se njihovo samopouzdanje, strast prema izazovima i uspehu i snažna identifikacija sa svojim očevima.
- One imaju tendenciju da budu najstariji sinovi, da prave životni izbor na racionalnoj osnovi i preuzimaju rizik samo kada njihova procena mogućnosti daje velike šanse za željeni ishod.
- Lako sklapaju prijateljstvo, ali izbegavaju zavisnost, i time održavaju interpersonalnu distancu

Krajnja procena-dodatni faktori

- odluka o sposobnosti za letenje sa stanovišta mentalnog zdravlja, mora uzeti u obzir i kulturološke razlike, (npr. stavove prema ženama pilotima ili prema tretmanu akutne reakcije na stres...), tako da svako nacionalno zrakoplovstvo treba da strukturiše odgovarajuću doktrinu.

Specifični problemi zrakoplovne psihijatrije

Strah od letenja

Intervencija nakon nesreća

STRAH OD LETENJA (SOL)

- Strah od letenja je zrakoplovnoo- medicinski termin za sindrom koji se može pojaviti usled mnogih životnih okolnosti i može se manifestovati ozbiljnim mentalno-zdravstvenim problemima
- Psihijatrijska literatura ne koristi ovaj termin, mada zrakoplovnomedicinska literatura dugo raspravlja SOL kao da je to poseban entitet.

STRAH OD LETENJA (SOL)

- SOL se spominje u MKB 10 u sklopu „specifičnih fobija“ koja se javlja kod malog broja putnika, ali se po definiciji odnosi na osobe koje nisu piloti.
- Razlika – letač “leti”, što bi trebalo da rezultuje užitkom sa osećajem snage, kontrole i slobode ... Teško da ovakav doživljaj može imati odjeka na nekog kako nije leteo, kao “što se ljubav ne može objasniti nekom ko nije voleo”. Putnik je “nošen”, pasivni observer.

STRAH OD LETENJA (SOL)

- SOL kod letača se signalizira serijskim promenama u motivaciji i adaptaciji.
- Kod uplašениh letača, anksioznost oko simboličkih pretnji može preklopiti racionalni strah od stvarnog rizika;
- SOL može predstavljati reakciju na bliski ili stvarni akcident ili premeštenu anksioznost zbog lične krize, ili gubitak motivacije za letenje koja pretil samopoštovanju letača kao kompetentne i moćne osobe.

Klinička slika

- Tokom leta do straha može doći iz brojnih razloga.
- Prvi je situacijski strah koji se javlja u neuobičajenim ili teškim uslovima letenja ili zbog operativnog zamora ili promene životnog stila ... što sve utiče na fiziološko funkcionisanje.
- Situacioni strah je privremen i reverzibilan sa odmorom

Klinička slika

- Nespecifična anksioznost u letu može biti uzrokovana osnovnim mentalnim poremećajem u pozadini, poput depresije, anksioznih poremećaja ili psihoza.
- Produžena anksioznost koja se javlja u normalnim, uobičajenim i rekurentnim okolnostima u letenju je forma SOL.
- Ovakva stanja se mogu klasifikovati kao određene situacione fobije u ICD 10 i DSM-IV klasifikacijama.

Klinička slika

Klinička ekspresija klasifikuje SOL :

- a) Somatotski oblik,
- b) Anksiozni oblik ,
- c) neurotski poremećaji,
- d) poremećaj ponašanja

SOL - a) Somatski oblik

- (a) Somatski oblik, u vidu nelagodnosti u letu sa akutnim funkcionalnim manifestacijama koje dovode do poremećaja / prekida leta sa kasnijim osećanjem intenzivne patnje ili manje izraženim somatskim poremećajima.

Simptomi su privremeni, mogu se ponoviti i nemaju organskog osnova, što sve ukazuje na somatoformnu reakciju.

SOL - b) Anksiozni oblik

- Anksiozni oblik koji dovodi do napetosti, nesigurnosti, anticipacije anksioznosti, hiperbudnosti, teškoća u pažnji i percepciji i pratećim somatskim simptomima.
- Anksioznost može biti specifična ili može generalizovati u drugim situacijama kao što je strah izazivanja nesreće ili smrti.

SOL - c) neurotski poremećaji

- (c) Neurotskii poremećaji, koji mogu imati veći stepen neposrednih ili odloženih reakcija anksioznosti, agresivnosti i krivice. Ovo može uticati na osjećaj profesionalnog integriteta pilota i nepovredivosti koja dovodi do gubitka samopouzdanja.
- Može se razviti PTSP koji se odlikuje ponovnim proživljavanjem događaja u budnosti ili spavanju.

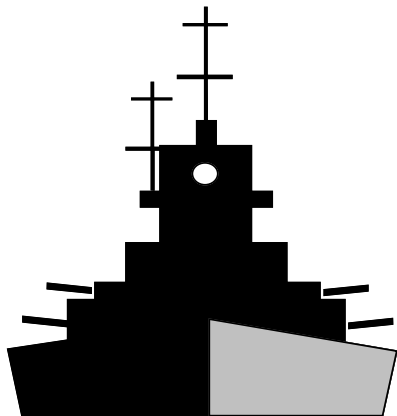
SOL - d) poremećaj ponašanja

- Na bihevioralnom nivou SOL se može predstaviti kao problem u profesionalnom ponašanju. To bi moglo biti oklevanje ili potpuno odbijanje letenja pod različitim izgovarima, prekomerne inspekcije pre i tokom leta, skraćivanje letova, letački incidentii, često prijavljivanje mehaničkih kvarova koji se na zemlji ne mogu potvrditi... povlačenje iz letačkog okruženja.

SOL - d) poremećaj ponašanja

- Pilot se može fokusirati na razne emocionalne simptome, a ne na realne opasnosti u letu. Može pokazati preteranu zabrinutost zbog elemenata od manje važnosti, kao što je ne baš idealno vreme ili manje mehaničke poteškoće.
- Sa progresijom poremećaja se mogu pojaviti profesionalne greške, disciplinske greške, incidenti nesreće... sa posledičnim gubitkom samopuzdanja. Sve dalje vodi u psihološki maladaptivna stanja.

Hemlarhov odnos

Fatalni incident 1

Nefatalni incidenti 10

Prijavljeni incidenti 30

Nebezbedno ponašanje 600

Klinička ekspresija

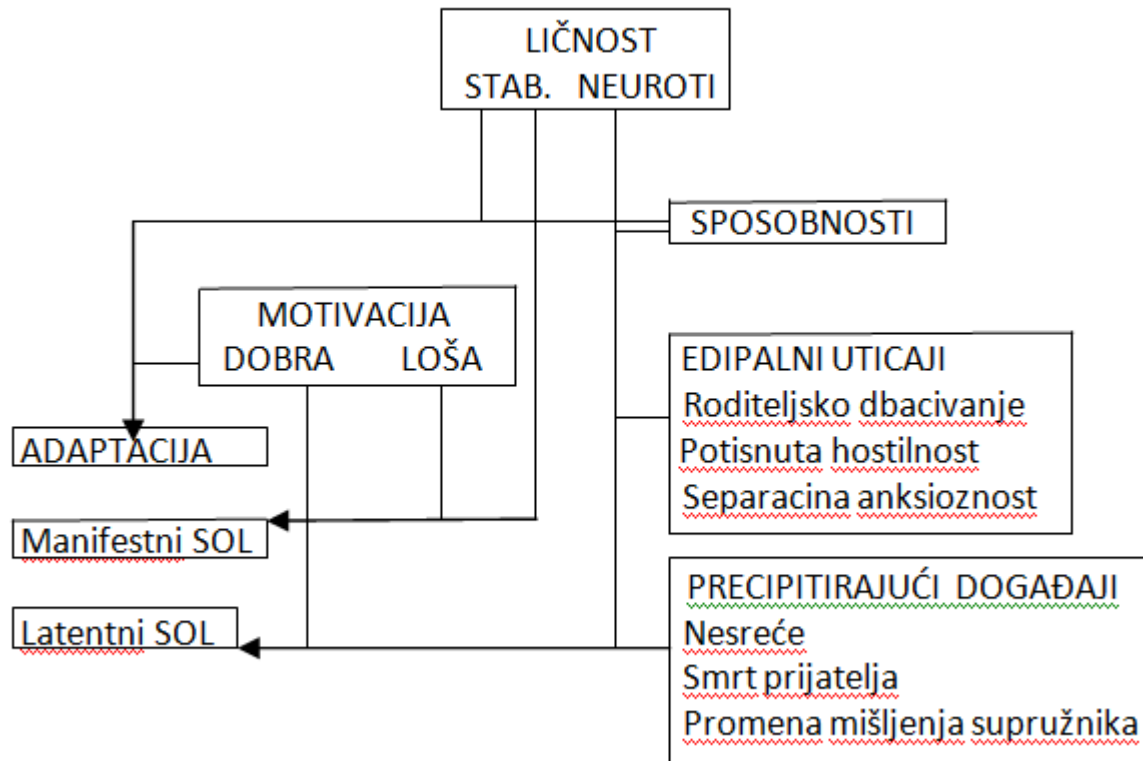

- Manifestni strah od letenja
- Latentni strah od letenja

Manifestni strah od letenja

- Neposredni manifestni SOL - letač neposredno po početku prepoznaje manifestacije i oseća SOL kao takav – redak slučaj.
- Postepeni SOL – počinje skoro neosetno, jača postepeno manifestujući i se pokušavanjima afeciranog pilota da se nosi s njim, njihovim skrivanjima i minimiziranjem svojih problema.

Manifestni I latentni SOL

Predispozicija

- U odnosu na predisponirajuće faktore razlikujemo dve grupe letaća sa SOL.
- I - oni koji se nikada nisu potpuno prilagodili letenju, bilo tokom faze treninga ili tokom rane profesionalne karijere. U ovim slučajevima SOL može biti samo nastavak problema zbog neadekvatne obuke ili nedovoljne adaptacije.

Precipitirajući faktori

- II – profesionalno dobro adaptirana grupa bez bilo kog poremećaja u anamnezi
- Ovde je obično a kombinacija predispozicione uloge motivacije i neurotičnog stila ličnosti.
- U ovom slučaju precipitirajući faktori mogu dovesti do “sloma” odbrana kod do tada dobro kompenzovanog letaća.

Profesionalna pozicija i SOL

- Za procenenu sposobnosti za letenje može biti korisna kategorizacija SOL u tri vrste:
  - a) Neurpsihijatrijski poremećaj visokog stepena ozbiljnosti
  - b) Manifestacije psihološke disfunkcije kao što su suptilna kognitivna oštećenja tokom letenja (nedostatak pažnje / koncentracije) ili
  - anksioznost, depresija ili disfunkcionalni lični životni
  - stil.

Profesionalna pozicija i SOL

c) Neadekvatno profesionalno ponašanje. Odnosi se na letačeve profesionalne sposobnosti, „nevoljnost“ –smanjenje snage i volje vezano za letenje, afekciju performansi neadekvatnim suzbijanjem stresa ili kao rezultante nesreća ili incidenata.

Profesionalna pozicija i SOL

- Treba istaći da je moguće preklapanje između kategorija.
- Osobnosti navedene za kategorije (b) i (c) se mogu se pojaviti kao blage ili “latentne”.
- Sa napredovanjem stanja, zbog unutrašnjih i faktora okruženja, nastali pritisak može potiskivati letača ka drugoj kategoriji.

Diferencijalna dijagnoza:

- Postoji razlika između entiteta SOL i problema koji proizilaze iz poremećaja anksioznosti, fobične reakcije, traumatskog stresa, iscrpljenosti, psihoza i demotivacije.
- Anksioznost ili strahovanje odgovara stanju, koji se graniči sa manifestacijama straha, ali bez konkretnog prisustva spoljne opasnosti.

STRAH OD LETENJA (SOL)

- Bilo koja da je geneza i prezentacija, SOL treba medicinski da diskvalifikuje bilo kog letača za aktivno letenje do izlečenja.
- Tretman uključuje kratku farmakoterapiju i bihejvioralne modifikacione tehnike

Intervencija nakon nesreća

- Prevencija komplikacija

INTERVENCIJA NAKON NESREĆA

- Nakon svake značajnije nesreće, zato što je tretman PTSP-a tug i težak, letaći treba da dobiju preventivne mere i ranu intervenciju.

INTERVENCIJA NAKON NESREĆA

Intervencija uključuje:

- rutinski razgovor o emocionalnoj reakciji na nesreću
- prihvatanje uobičajenog početnog negiranja bilo kakvih negativnih osećanja,
- ponovno potvrđivanje da su neka negativna osećanja normalna
- kratko objašnjenje fenomena kao što su noćni košmari, fleš-bek, avezrije, anksioznost i emocionalna otupelost.

INTERVENCIJA NAKON NESREĆA

- Treba da bude prodiskutovana originalna i aktuelna letačeva motivacija, i da cele stvar ostane otvorena za buduće diskusije.
- Ovaj je pristup bio dugo dominantan i njegovi principi liče na formalne tehnike intervencije u krizi koje se sada koriste i u civilnim i u vojnim distress-situacijama